

УДК 343.155
DOI <https://doi.org/10.32782/39221336>

Лазоренко Є. Ю.,
*прокурор відділу Чернігівської обласної прокуратури,
аспірант Академії Державної пенітенціарної служби України*

ПРЕЦЕДЕНТНІ РІШЕННЯ КАСАЦІЙНОГО СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА)

PRECEDENT DECISIONS OF THE COURT OF CASSATION IN CRIMINAL JURISDICTION: TYPES AND SIGNIFICANCE (COMPARATIVE-LEGAL CHARACTERISTICS)

У статті досліджується питання правотворчої діяльності касаційного суду України, Великої Британії, Республік Казахстану, Польщі, Франції, Сполучених Штатів Америки (далі – США) та Федеративної Республіки Німеччина, вираженої у його рішеннях, прийнятих у кримінальному судочинстві; класифікація прецедентних рішень, а також значення класифікації у правозастосовчій діяльності суб'єктів владних повноважень у кримінальному провадженні.

Для досягнення мети цього дослідження, автор використовує історичний, системний, узагальнюючий та порівняльно-правовий методи, що дає змогу порівнювати вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство та законодавство інших держав в частині, яка стосується правотворчих повноважень касаційного суду, у тому числі в історичній динаміці.

Враховуючи висновки, до яких автор прийшов у статті, опублікованій у попередньому номері цього фахового видання, а саме те, що юридична техніка має значний вплив на формування судової практики касаційного суду, за рахунок розробленого нею інструментарію, який у свою чергу, залишаючи ідентифікуючі ознаки у рішеннях (спосіб прийняття, форму вираження тощо), дав змогу автору виокремити такі ознаки та використати їх для класифікації.

З огляду на складність та значущість досліджуваного питання, автор вказує наслідки, які породжують судові прецеденти (усунення прогалів та суперечностей законодавства, забезпечення єдності судової практики та створення нової норми). Разом з тим, автор звертає увагу на те, що не всі рішення касаційного суду можуть мати статус судового прецеденту в класичному розумінні. У зв'язку з чим, автор пропонує поділяти прецедентні рішення касаційного суду за сімома основними класифікаціями: 1) за законодавством, змісту яких вони стосуються; 2) за ступенем усталеності; 3) за законодавчим закріпленням правового значення рішення суду; 4) за обов'язковістю; 5) за суб'єктами, на яких вони розповсюджуються; 6) за способом прийняття; 7) за способом вираження.

Для розкриття змісту деяких класифікацій, використовуючи практику касаційного суду, автор наводить конкретні судові рішення.

Ключові слова: *судове тлумачення, судова нормотворчість, джерело права, Верховний суд, правова позиція, правовий висновок.*

The article examines the issue of law-making activities of the Cassation Court of Ukraine, Great Britain, the Republics of Kazakhstan, Poland, France, the United States of America (hereinafter referred to as the USA) and the Federal Republic of Germany, expressed in its decisions taken in criminal proceedings; classification of precedent decisions, as well as the significance of classification in law enforcement by the subject of power in criminal proceedings.

To achieve the goals of the study, the author uses historical, systemic, generalizing and comparative legal methods, which makes it possible to compare domestic criminal procedural legislation with the legislation of other countries in the part that is related to the law-making powers of the cassation court, including in historical dynamics.

Considering the conclusions that the author came to in an article published in the previous issue of this specialized publication, namely, that legal technique has a significant impact on the formation of the judicial practice of the court of cassation, due to its developed toolkit, which, in turn, leaving identifying signs in decisions (method of acceptance, forms of expression, etc.), gave the author the opportunity to identify such features and use them for classification.

Taking into account the complexity and significance of the issue under study, the author indicates the consequences that give rise to judicial precedents (elimination of shortcomings and contradictions in the legislation, ensuring the uni-

formity of judicial practice and the creation of a new rule). At the same time, the author draws attention to the fact that not all decisions of the cassation court can have the status of a judicial precedent in the classical sense. In this regard, the author proposes the division of decisions of the cassation court into seven main classifications: 1) by the legislation, to the content of which they are relevant; 2) according to the degree of stability; 3) behind the legislative consolidation of the legal significance of a court decision; 4) by obligation; 5) for the subjects to which they apply; 6) according to the method of acceptance; 7) according to the way of expression.

To disclose the content of some classifications, using the practice of the cassation court, the author cites specific court decisions.

Key words: *judicial interpretation, judicial rule-making, source of law, Supreme Court, legal position, legal conclusion.*

Актуальність та постановка проблеми. Створення у кримінальних провадженнях вищими судами країни Євразії та Північної Америки прецедентних рішень налічує вже не одну сотню років. Генезис правового регулювання цього процесу також зазнавав відповідних змін, особливо це було відчутно в країнах романо-германської правової системи, де кримінальне судочинство здійснювалося на підставі процесуальних кодексів та законів (ордонансів, указів тощо) про касаційні суди.

Деякі зміни носили позитивний характер, деякі – ні. Але внаслідок того, що проводився процес акцептування позитивного досвіду однієї країни в сфері регулювання прецедентної діяльності суду касаційної інстанції іншою країною, яка в свою чергу копіювала все або майже все, наповнюючи при цьому перейняті принципи (норми) новим змістом, у кримінальних процесуальних кодексах закріпились безліч термінів, які характеризують або, правильніше було б сказати, виокремлюють з загалу рішень касаційного суду саме судові прецеденти.

Якщо говорити, що постанова, ухвала, вирок це все рішення суду, якими вирішуються питання у кримінальному провадженні та вони мають однакову юридичну силу, ми не помилимося, а от якщо говорити, що правовий висновок або позиція, керівний принцип або правове узагальнення касаційного суду наділені однаковою юридичною силою і породжують однакові правові наслідки, цей висновок буде хибним.

Саме через те, що практикуючі юристи помиляються в значенні вказаних термінів, виникають проблеми правильного застосування закону.

Мета. З огляду на вказане, з урахуванням історичного екскурсу, а також порівняльного аналізу законодавства різних країн Євразії та Америки, ми ставимо за мету визначити:

- 1) які існують види прецедентних рішень касаційного суду у кримінальному судочинстві;
- 2) наслідки, які вони породжують.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню вивчення судового прецеденту та діяльності з його прийняття судами касаційної інстанції присвятили свої роботи: М. Алімбаєв, Х. Альсале, Д. Бахтієва, М. Гартунг, Л. Головка, К. Грибкова, П. Гуйван, П. Гук, Р. Давид, А. Даніелян, К. Дудка, В. Джура, В. Завидняк, К. Коган, Р. Кросс, Р. Майданик, Б. Малишев, М. Марчук, Н. Стойко, В. Шумілов та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перегляд судових рішень у касаційному порядку у першу чергу передбачає їх оцінку з токи зору законності, вмотивованості та обґрунтованості, а результатом такої оцінки має стати акт суду касаційної інстанції. Однак вказаний акт (у більшості випадків у значній частині країн) цікавий сторонам та іншим учасникам не лише через те, що ним завершується судовий розгляд у кримінальних провадженнях, скільки правове його значення на судову практику в цілому.

Касаційний суд, установа публічного права, визначається як «Верховний суд», у тому розумінні, що він займає вершину судової системи. Його функції, однак, сильно різняться з функціями трибуналів та апеляційних судів, оскільки він приймає рішення не з питань факту, а щодо правових помилок. Г. Корню пропонує наступне визначення: це «вища судова юрисдикція судового ряду, ... завданням якого є: нагляд за дотриманням закону шляхом скасування остаточних рішень, що порушують його, і надання можливості царювати єдності тлумачення Закону» [1, 74].

Тлумачення закону судом касаційної інстанції виникає як результат побічної діяльності з аргументації свого рішення у процесі пошуку

істинного змісту права, тобто розв'язання правового питання, яке порушуються сторонами кримінального провадження у їх касаційних скаргах з урахування норми закону, фактичних обставин провадження, а також попередньої судової практики з цього питання. Саме практика судів касаційної інстанції є тим лакмусовим папірцем, який визначає: правильність дій та рішень уповноважених осіб, дотримання закону, правильність його застосування.

У своїй діяльності вищі судові інстанції в системі загальних судів країни послуговуються правилами, принципами та методами юридичної техніки. Саме системоутворюючі види юридичної техніки, що використовують касаційні суди, дає змогу провести аналіз кожного їх рішення та класифікувати їх в залежності від критеріїв, яким вони відповідають. Основними видами юридичної техніки у цьому контексті мають виступати – *правотворча (нормотворча, законодавча), інтерпретаційна (правотлумачна) та правозастосовча*.

Традиційно судову правотворчість пов'язують з англо-саксонською правовою сім'єю, її найбільш яскравим представником – Великобританією, у якій основною формою вираження права виступає судовий прецедент – «рішення суду у конкретному провадженні, яке служить зразком для прийняття у майбутньому рішень по іншим провадженням, що виникають у зв'язку з аналогічними фактичними обставинами» [2]. Право США, яке має своїм історичним джерелом англійське загальне право, на сьогодні є цілком самостійним і суттєво відрізняється від англійського [3, 11].

Не зважаючи на те, що право Великобританії та США і мають відмінності, все ж судовий прецедент має однакову структуру та якість. Зокрема, судовий прецедент складається з двох частин: сутність рішення (*ratio decidendi*) – частина рішення безпосередньо необхідна для обґрунтування наступного рішення [4, 57] та принагідно сказане (*obiter dictum*) – все те, що у цьому рішенні не є суворо необхідним для вирішення справи [5, 303].

Ratio decidendi є нормативною складовою прецедентного рішення касаційного суду. Воно зазвичай виражається у тлумаченні норми права та фактичних обставин провадження, які є суттєвими для вирішення правового питання,

а також формулювання певного якісного нового правила (норми). Зокрема, суттєвими обставинами провадження в цілому можуть бути різні судові звіти, аргументи сторін, доводи, що висувуються судом в обґрунтування свого рішення, формулювання норми права, якій суд послуговується у рішенні [6, 39].

Прецедентні рішення Верховного Суду США (далі – ВС США) та Верховного Суду Великої Британії (далі – ВС Великої Британії) (апеляційного комітету Палати Лордів до 2005 року) не закріплювалися на законодавчому рівні як обов'язкові зразки для вирішення майбутніх справ (хоча такі намагання в США були. Зокрема, О. Гамільтон вказував: «Для того, щоб уникнути судового свавілля, необхідно зв'язати суди суворими правилами та прецедентами, якими вони могли б керуватися у кожній підсудній їм справі [7, 241]. Проте в Конституції США такі концепції не знайшли свого відображення). Вони такими стали внаслідок історичних процесів, які відбувались у вказаних країнах, міцно спираючись на традиції судової влади. Як сам вказував ВС США його прецеденти заслуговують поваги та шанування [8, 5], а відповідно вони підлягають неодмінному застосуванню всіма нижчестоящими судами. Лише касаційний суд не зв'язаний своїми попередніми рішеннями.

У країнах континентального права тлумачення і застосування норм права при вирішенні конкретних справ ґрунтується на засадах концепції «усталеної судової практики» (фр. *jurisprudence constant*)... [9, 44].

Як США та Великобританія, країни континентальної Європи та деякі країни середньої Азії мають свою історичну традицію у створенні прецедентної практики касаційними судами. Поряд з традиційними прикладами касаційної практики вищих судів загальної юрисдикції, у деяких країнах, наприклад Польщі та Франції, кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість вирішення правових питань у провадженні ще на етапах перебування кримінальних справ у судах першої та апеляційної інстанції.

Загальним значенням прецедентів касаційних судів як англо-саксонської правової системи, так і континентальної, є усунення прогалин та суперечностей законодавства, забезпечення

єдності судової практики як по горизонталі (між судами одного рівня), так і по вертикалі (нижчестоящі суди послуговуються у своїй правозастосовній діяльності прецедентами, прийнятими касаційними судами), та створення нової норми.

З урахуванням історичних процесів, законодавства та безпосередньо рішень, прийнятих касаційними судами, прецедентні рішення можна класифікувати:

I. За законодавством, змісту яких вони стосуються: а) матеріальні (закону про кримінальну відповідальність, конституційних актів); б) процесуальні.

У національному кримінальному процесі мали місце історичні процеси, які визначали повноваження, що лише має право тлумачити касаційний суд і в якій сфері забезпечувати єдність судової практики.

Так, за Кримінально-процесуальним кодексом України (1960 року) (далі – КПК України (1960 року)) у редакції, що діяла у період до 2010 року, та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в редакції, що діяла у період часу з 19.11.2012 по 12.05.2015, Верховний Суд України (далі – ВСУ) забезпечував єдність судової практики лише щодо правильного та однакового застосування закону України про кримінальну відповідальність.

При цьому під неправильним застосуванням закону про кримінальну відповідальність, що спричиняло скасування або зміну судового рішення, поміж іншого вважалося також неправильне тлумачення закону, що суперечило його точному змісту [10, 790].

В інший період часу, а саме з листопада 2010 року по листопад 2012 року, а також з травня 2015 по теперішній час, ВСУ та Верховний Суд (далі – ВС) здійснюють тлумачення як матеріального, так і процесуального законодавства.

Означена традиція здійснення касаційним судом перевірки правильності та однаковості застосування матеріального та процесуального законодавства притаманно й таким країнам як Польща, Німеччина, Казахстан, Франція.

Для США притаманно те, що ВС США здійснює тлумачення норм Кодексу США (1926 року), що також регулює питання кри-

мінального процесу та діяльності касаційного суду, через призму дотримання конституційних прав громадян. Це пояснюється тим, що відповідно до розділу 2 ст. 3 Конституції США судова влада розповсюджується на всі справи, засновані на праві та справедливості, що виникають на основі Конституції, законів США та міжнародних договорів, які укладаються чи будуть укладені від їх імені... [11, 1194].

Прикладами такого виду судового прецеденту є, зокрема, «Правило Міранди» сформоване ВС США у справі Міранда проти Аризони (1966 рік), відповідно до якого сторона обвинувачення не має право використовувати виправдувальні або обвинувальні пояснення обвинуваченого, якщо вони отримані з порушення прав, передбачених п'ятою поправкою до Конституції США [12]; та доктрина «плодів отруйного дерева» сформована ВС США у провадженнях *Нардон проти США* (1939 рік) та *Сільвертон Ламбер Компані проти США* (1920 рік), відповідно до яких під час розгляду справи у федеральному суді доказів, отриманих шляхом прослуховування телефонних розмов у порушення Закону про зв'язок 1934 року, недопустимі. Це стосується і інших доказів, що отримані побічно від такого роду доказів. Але будь-яка вимога про виключення доказів, логічно релевантних у кримінальному переслідуванні, повинна бути виправдана виключно панівною державною політикою, вираженої Конституцією або законами країни [13].

На наш погляд закріплення в національному праві права касаційного суду здійснювати тлумачення лише норм закону України про кримінальну відповідальність було правильним, оскільки кримінальний та кримінальний процесуальний закони відрізняються принципом «легітимності вчиненого», тобто зміна в тлумаченні матеріальної норми може мати своїм наслідком лише зміну кваліфікації дій особи, провадження відносно якої перебувають як на стадії досудового розслідування, так і в суді, тоді як процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення (ч. 1 ст. 5 КПК України) [14], а отже будь-яке рішення, яке буде суперечити майбутньому «інакшому» тлумаченню

процесуальної норми, може призвести до недопустимості доказів, що у свою чергу матиме куди більш негативні наслідки, ніж зміна кваліфікації, – ухвалення реабілітуючого рішення, не поновлення потерпіло в його порушених правах, особа, що вчинила злочин не понесе покарання, тощо.

II. За ступенем усталеності:

а) низький ступінь (приймається в одному провадженні щодо окремо взятого правового питання.

Тут мова йде у першу чергу про так зване казуальне тлумачення норми права. Зокрема, главою 32 КПК України (в редакції чинній станом на січень 2015 року) передбачалось право перегляду вироків та ухвал судів першої та апеляційної інстанцій в касаційному порядку Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССРЦКС) (у системі судів загальної юрисдикції до судової реформи 2016 року вищий спеціалізований суд діяв як суд касаційної інстанції [15]. Вказаний суд постановляв ухвали у кримінальних провадженнях, які містили тлумачення норм законодавства з огляду на фактичні обставини, вчиненого злочину, за який притягувалась особа.

На даний час аналогічні повноваження належать колегіям суддів ВС.

За таким же принципом відбувається перегляд кримінальних проваджень Касаційним Судом Франції.

б) високий ступінь (приймається в результаті перегляду низки проваджень, в яких одне і те ж питання права вирішується у різний спосіб).

Знову ж таки звертаючись до національного кримінального процесуального законодавства, що діяло до судової реформи 2016 року, ми можемо побачити існування «подвійної» касації, де ВСУ відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України переглядав судові рішення, що набрали законної сили, з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень [16].

За вказаної процедури ВСУ повинен був вивчити як мінімум три різні рішення ВССРЦКС для прийняття свого остаточно правильного рішення, яке ставало зразком для вирішення аналогічних правових питань у майбутньому. Саме за рахунок цього рішення ВСУ мали більш практичне значення, аніж ухвали ВССРЦКС, які характеризувались низьким ступенем судової усталеності.

На Британських островах, хоч і має місце перегляд конкретного судового рішення у конкретному провадженні ВС Великої Британії (апеляційний комітетом Палати Лордів), тим не менш судові звіти, які є невід'ємними частинами рішення суду касаційної інстанції, містять аналіз рішень своїх попередників з цього правового питання за весь час існування цього суду. Тому прецедентні рішення касаційного суду Великої Британії також характеризуються високим ступенем усталеності.

Сюди ж ми можемо віднести й постанови пленумів, що приймалися касаційними судами в Україні, Казахстані та деяких інших країн.

III. За законодавчим закріпленням правового значення: а) нормативні та б) доктринальні.

Результатом перегляду кримінального провадження касаційним судом є рішення, яке поміж викладу фактичних обставин провадження, позиції та вимог сторін, а також суті резолюції суду щодо касаційної скарги, також відображає мисленнєвий процес, який відображає шлях суду до встановлення істини у справі. Деякі, не всі, такого роду роздуми за рахунок викладених в них правових висновків, набувають статусу нормативно-правового акта, оскільки лише абстрактність та узагальненість форми їх вираження уподібнює їх за ознаками з нормативно-правовим актом.

Ті ж рішення, які не пройшли шлях від казуального тлумачення касаційним судом норм законодавства до абстрактного правового висновку за рахунок конкретизації (шляхом уточнення, доповнення, деталізації, заміни застарілого), використовуються в доктрині кримінального та кримінального процесуального права. Нерідко за рахунок їх вивчення та впровадження у практичну діяльність (використання їх учасниками іншого кримінального провадження для написання касаційних скарг, використання певних конструкцій речення

судами для складання вироків та ухвал) у майбутньому також з'являються правові висновки.

Зокрема, доктринальними прикладами є постанови Пленуму ВСУ, які містили узагальнений виклад тлумачень норм КК України за відповідною тематикою («Про практику призначення судами покарань» № 7 від 24.10.2003, «Про судову практику у справах про злочини проти життя і здоров'я особи» № 2 від 07.02.2002 тощо), що фактично було науково-практичними коментарями. Хоча судді на них у своїх рішеннях і не посилались, або посилались, але дуже рідко, тим не менш чітко їх притримувались.

IV. Похідним від попередньої класифікації є поділ прецедентних рішень касаційного суду за обов'язковістю на: а) обов'язкові, б) рекомендаційні, в) необов'язкові.

Необов'язковими за звичай є частина рішення аналогічна *orbiter dictum* класичного англійського прецеденту. Інколи мають місце випадки, коли рішення касаційного суду, яке за змістом, хоч і нагадує прецедент, однак за формою вираження – ні. Зокрема, прикладами таких рішень можуть бути ухвали ВСУ про відмову у відкритті касаційного провадження, які містять лише згоду з висновками щодо правового питання, зроблених судами попередніх інстанцій, однак не містять тлумачення норми права самим касаційним судом.

У Франції прикладами необов'язкових рішень можна привести рішення Касаційного Суду прийнятих на підставі ст. L151-1 Кодексу судоустрою «Звернення за висновками Касаційного суду» (норма втратила свою чинність у 2006 році). Відповідно до положень вказаної статті перед прийняттям рішення з нового правового питання, яке викликає серйозні складнощі і не в одному, а в багатьох провадженнях, суди нижчої інстанції мають право звернутися до Касаційного Суду для отримання його судження з цього питання. Прийняте Касаційним Судом судження не є обов'язковим для суду, що звертався [17].

Що ж до обов'язкових, то відомості про них ми може знайти в законодавчих актах.

Так, зокрема, у Казахстані ч. 1 ст. 4 Конституції Республіки Казахстан передбачено, що діючим правом є норми Конституції, закони, що їй відповідають, інші нормативні правові акти,

міжнародних договірних та інших зобов'язань, а також нормативні постанови Конституційного Суду та Верховного Суду Республіки [18].

Тобто у Казахстані офіційно закріплено за судовим прецедентом статус джерела національного законодавства.

Положеннями § 3 ст. 441 КПК Республіки Польща визначено, що рішення прийняті розширеним складом Верховного Суду з правового питання є обов'язковими [19].

В Україні можна спостерігати наявність подвійного підходу законодавця до визначення обов'язковості прецедентних рішень ВС. Так, ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначає, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках ВС, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, тоді як ч. 6 вказаної статті вже містить положення про рекомендаційність таких постанов для судів – суди ж такі висновки враховують [20]. Хоча щодо останнього, то практика перегляду кримінальних проваджень ВС свідчить про високий показник скасування рішень місцевих та апеляційних судів саме у зв'язку з недотриманням практики касаційного суду саме судами.

Значення III та IV класифікації на практиці полягає у тому, що сторони кримінального провадження, однаково оцінюючи прецедентні рішення з точки зору їх нормативності та обов'язковості, можуть у майбутньому передбачити бажаний результат їх застосування (передбачуваність судового прецедента, що є обов'язковою складовою принципу правової визначеності).

V. За суб'єктами, на яких вони розповсюджуються:

а) конкретизовані (розповсюджуються на учасників провадження, у якому прийнято прецедентне рішення);

Так, згадувана нами ст. 441 КПК Республіки Польща у § 2, встановлює обов'язковість постанов прийнятих ВС Польщі, але обов'язкові для застосування у провадженні, у якому їх прийнято. Постанови ВС Польщі, ухвалені в одних випадках, не є обов'язковими в інших, однак порушення напрацьованої цим судом постанови, як правило, викликає негативні

процесуальні наслідки як для нижчестоящих судів (з точки зору правильності і стабільності рішення), так і для сторін процесу (з точки зору шансів в апеляційному чи касаційному провадженні) [21].

б) неконкретизоване (розповсюджується на всіх суб'єктів, які застосовують норму закону, що піддалась тлумаченню касаційним судом).

Знову ж таким прикладом є положення ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

У Німеччині також виносяться неконкретизовані рішення «загального характеру», які ухвалюються великим сенатом у кримінальних провадженнях Верховного федерального суду або об'єднаним великим сенатом (включає всіх суддів Верховного федерального суду).

VI. За способом прийняття:

а) судові, які у свою чергу поділяються на: 1) ординарні (у процесі простої касації або ревізії (касація в інтересах закону)); 2) екстраординарні (правові запити).

У більшості з досліджуваних нами країнах (Велика Британія, Німеччина, Польща, США, Україна, Франція) прецедентні рішення є наслідками перегляду вищою судовою інстанцією кримінальних проваджень з питань права за правилами касаційного перегляду.

Цікавим у розрізі ординарного прийняття судового прецеденту є «касація в інтересах закону», що передбачена положеннями КПК Франції 1958 року. Вказаним законом передбачено можливість оскарження реабілітуючих рішень, ухвалених судами асизів, за зверненням Генерального Прокурора до Касаційного Суду Франції з касаційною скаргою на такі рішення в інтересах закону (ст. 572 КПК Франції) [22]. За наслідками такого розгляду Касаційний Суд не має права погіршувати стан виправданого, однак він може прийняти правовий висновок, яким будуть послуговуватися суди нижчих інстанцій [23, 277].

Так само в «інтересах закону» ВСУ здійснював ревізію судових рішень ВССРЦКС, про що ми згадували вище.

Поряд з ординарним порядком створення судового прецеденту касаційним судом у кримінальному процесуальному законодавстві Польщі та Франції (до 2006 року) притаманне звернення до касаційного суду за отриманням

тлумачення закону з метою розв'язання правового питання, яке виникло під час розгляду судами першої та апеляційної інстанції кримінального провадження. З цією метою ВС Польщі діє у складі 7 суддів, які вирішують питання застосування та тлумачення законодавства [24].

б) позасудові (пленими касаційних судів).

Такі рішення приймаються хоч і касаційним судом, але не у судовому порядку передбаченому для перегляду судових рішень (касація чи ревізія). Прийняттю вказаних прецедентних рішень передують ґрунтовна аналітична робота судів першої, апеляційної та касаційної інстанції; узагальнення кількості та причини скасування та зміни судових рішень; пошук шляхів вирішення судових помилок.

Незважаючи на те, що однозначного підходу до визначення нормативного значення постанов Пленумів ВСУ як джерела права в Україні не має, на відміну від законодавства Казахстану, про яке ми вже згадували, така форма прецедентного рішення суду касаційної інстанції має значний вплив на правозастосовчу діяльність судів першої та апеляційної інстанції. У такий спосіб, узагальнивши практику діяльності всіх судів, вища судова інстанція загальної юрисдикції визначає єдино правильний вектор застосування та тлумачення норми права, утворюючи одні суди в правильності їх практики, а іншим судам в рекомендаційній формі вказується на необхідність зміни їх практики.

VII. За способом вираження: а) правовий висновок (принцип) (постанови палати, об'єднаної палати та Великої Палати ВС, ухвали ВСУ, прийнятих у порядку ревізії (Україна), рішення змішаної палати, пленарної асамблеї Касаційного Суду (Франція), рішення великого сенату у кримінальних провадженнях Верховного федерального суду або об'єднаного великого сенату Верховного федерального суду (Німеччина); вироки та постанови повного складу ВС Польщі, об'єднаної палати та складу суддів всієї палати (Польща), рішення ВС Великої Британії (апеляційного комітету Палати Лордів), ВС США (Велика Британія, США); б) правова позиція (судження) (постанови колегій суддів касаційного суду (Україна, Франція, Польща); в) правове узагальнення (нормативні постанови пленуму ВС Казахстану (Казахстан), постанови Пленуму ВСУ (Україна).

Наслідки, що настають після прийняття прецедентних рішень касаційного суду, будуть залежати від того, якими вони згідно наведеної нами вище класифікації є за своєю суттю.

Так, якщо ми говоримо про нормативні постанови ВС Республіки Казахстан, то наслідки виглядають так: на підставі ч. 1 ст. 4 Конституції Республіки Казахстан таке рішення офіційно публікується в офіційному друкованому виданні («Юридическая газета») та включається у склад діючого кримінального та кримінально-процесуального законодавства шляхом зазначення посилання під тією нормою, що тлумачилась ВС Республіки Казахстан (на кшталт, того як в Україні робляться у законах посилання на рішення Конституційного Суду України); з цього моменту всі суди та державні органи повинні неухильно дотримуватись тих висновків, що викладені у рішенні суду; санкція за порушення цього рішення – скасування рішень судів.

В Україні, не дивлячись на те, що обов'язковими є лише постанови палати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду ВС та Великої Палати ВС, на практиці учасники кримінального провадження, тай суди, у своїх процесуальних документах також можуть посилатися на рішення й колегій каса-

ційного кримінального суду, що створює суттєві складнощі у пошуку істини у справі, забезпечення правової визначеності та єдності судової практики. Інколи наслідки таких рішень непередбачувані та не завжди вкладаються у логіку та дійсну волю законодавця.

Висновки. З огляду на проведені нами дослідження слід констатувати, що прецедентне рішення касаційного суду, як найвищої судової інстанції в системі судів загальної юрисдикції, є складним та багатограним явищем, яке є вже звичайним нормативним документом в Великій Британії та США й суперечливим та новим для країн континентальної Європи та Середньої Азії.

Правильне визначення того, які інструменти юридичної техніки використовувались під час прийняття прецедентного рішення, дає змогу класифікувати його за наведеною нами структурою та у такий спосіб визначити дійсну вагу та значення такого рішення для подальшої правозастосовної діяльності органу досудового розслідування, прокурора, суду.

Вивчення прецедентної діяльності касаційного суду у кримінальному судочинстві залишається актуальною темою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Chappuis L. Représentation discursive des pairs et ethos dans les arrêts de la Cour de cassation française. Thélème. Revista Complutense de Estudios Franceses. Vol 28 (2013) 73-89.
2. Мирошник С.В. Судебное правотворчество: проблемы теории и практики. Журнал юридических исследований. Сетевой научный журнал, 2022. № 3. С. 14–20. URL: <https://riortpub.com/ru/nauka/article/46407/view>
3. Бондаренко Є.І. Особливості процедури застосування правового прецеденту в Англії. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Серія 18: «Економіка і право». Збірник наукових праць. 2012. Вип. 17. С. 11–18.
4. Кросс Р. Прецедент в английском праве. Под общей ред. док. юрид. наук, профессора Ф.М. Решетникова. М. : Юридическая литература, 1985. 242 с.
5. Давид Р. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. и вступ. ст. В.А. Туманова. М. : Прогресс, 1988. 496 с.
6. Филиппова Е.С. Судебный прецедент в Англии: понятие, структура, особенности доктрины прецедента // Вопросы права в современном мире: материалы международной заочной научно-практической конференции. Часть I (2 ноября 2011 г.). Новосибирск : Априори, 2011. С. 34–42.
7. The Federalist Papers (Selections): Alexander Hamilton, James Madison, John Jay. Translated from English, annotated, and with an Introductory Note by Gregory Freidin. Published by Chalidze Publications Benson, Vermont, USA, 1990. 329 p.
8. Murrill, J. Brandon The Supreme Court's Overruling of Constitutional Precedent Congressional Research Service, 2018. P. 1-51. <https://sgp.fas.org/crs/misc/R45319.pdf>
9. Майданик Р.А. Судовий прецедент в країнах континентального права. Юридична Україна, 2013. № 2. С. 44–49.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. Вид. п'яте, перероблене та доповнене. К. : «Юрисконсульт», КНТ. 2008. 896 с.
11. Бернам У. Правовая система США. 3-й выпуск. М.: «Новая юстиция», 2007. 1216 с.

12. *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966): Justia US Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/>
13. *Nardone v. United States*, 308 U.S. 338 (1939): Casetext: Smarter Legal Research. URL: <https://casetext.com/case/nardone-v-united-states>
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.10.2022).
15. Про судоустрій і статус суддів: Закону України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI (в редакції чинній станом на 01.05.2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20160602#Text> (дата звернення 21.10.2022).
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (в редакції чинній станом на 01.05.2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120815#Text> (дата звернення 21.10.2022).
17. Code de l'organisation judiciaire du 03.07.1967 / ART. 5 de la loi 67523. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071164/2022-09-14/ (дата звернення 23.10.2022).
18. Конституция Республики Казахстан: принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года, с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022 г. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005029&pos=5;-88#pos=5;-88 (дата звернення 21.10.2022).
19. Kodeks postępowania karnego, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення 21.10.2022).
20. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 21.10.2022).
21. Dudka Katarzyna (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. II. Wolters Kluwer. 2020. URL: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587774612/629375/dudka-katarzyna-red-kodeks-postepowania-karnego-komentarz-wyd-ii?cm=URELATIONS>.
22. Code de procédure pénale de 08.04.1958. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154?etatTexte=VIGUEUR (дата звернення 23.10.2022).
23. Лазоренко Є.Ю. Особливості перегляду реабілітуючих рішень за кримінальним процесуальним законодавством України, країн Європи та Америки. Підприємництво, господарство і право. Київ. 2020. № 10. С. 274–279.
24. O Sądzie Najwyższym: Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000005/T/D20180005L.pdf> (дата звернення 23.10.2022).